

ГРИГОРІЙ НУДЬГА –
ЖЕРТВА СЛУГ
КОМУНІСТИЧНОГО РЕЖИМУ.
Спомин

З нагоди вшанування пам'яті визначного українського літературознавця і фольклориста Григорія Нудьги хотів би поділитися спогадом, як у мене склались взаємини з цим науковцем упродовж 15-річної співпраці в Інституті суспільних наук.

Коли 5 листопада 1957 р. я був прийнятий на посаду молодшого наукового співробітника Інституту у відділ історії України (яким керував академік Іван Крип'якевич), Григорій Антонович уже працював у відділі літератури десь з пів року. Це був найпотужніший відділ в Інституті. А Григорій Нудьга – один із найплідніших працівників цього відділу. Численні публікації – і окремі видання, і статті в періодиці та збірниках, принесли йому заслужене визнання як плідного, авторитетного науковця – літературознавця і фольклориста, потужну наукову силу. Це сотні публікацій, десятки окремих видань. Своїм творчим доробком міг змагатися з маститими науковцями – докторами наук, але залишався на посаді молодшого наукового працівника. Тим не менше, користувався заслуженим високим авторитетом в колективі.

Ближче знайомство з Григорієм Антоновичем наступило під час підготовки 50-томного зібрання творів Івана Франка, томів «Історії міст і сіл», монографії «Торжество історичної справедливості», інститутських святкових вечорів чи організованих ним перших концертів кобзарів, які зацікавлено відвідували працівники Інституту.

Та настав 1970 рік, фатальний як для відділу літератури, так і для Г. А. Нудьги у зв'язку зі справою працівниці відділу Мирослави

Гурладі. Справа в тому, що ця особа, нав'язана Інституту обкомом партії, де працював її чоловік на відповідальній посаді (завідувач відділу кадрів), за 9 років праці у відділі не мала поважного наукового доробку, а за критику на її адресу кидала колегам політичні звинувачення. В результаті виник конфлікт. Відділ відмовив у переобранні її на новий термін роботи.

Вона закидала скаргами-звинуваченнями обком, президента АН, міністра фінансів, в яких стверджувала, що існування Інституту суперечить рішенням ЦК КПРС і дає матеріал для далекосяжних висновків як економічного, так і ідеологічного характеру, тобто ставила під сумнів доцільність існування Інституту.

В результаті це обурило колектив Інституту. На партійні збори винесено розгляд її персональної справи, винесено догану, а Вчена рада не переобрала її на новий 5-річний термін праці.

У відповідь посипались нові скарги на адресу РК, ОК КПУ і комісії партійного контролю КПУ – Іванові Грушецькому, з уст якого мала прозвучати фраза: «Треба кінчати з тими націоналістами у Львові». А до справи М. Гурладі тут долучилась ще й справа виступу групи екстремістів університету (Ф. Трубіцин, М. Більченко) проти висунення на державну премію колективної праці Інституту «Торжество історичної справедливості». В заяві цієї групи наголошувалося, що серед авторів цієї праці є особи, які активно співпрацювали з фашистами, названо 2 прізвиська: Григорія Нудьги і Степана Щурата.

Як наслідок в листопаді 1970 р. до Львова прибула велика комісія ЦК КПУ та комісія профільного відділу Президії АН на чолі з його керівником – академіком Борисом Мусяйович Бабієм і після тижневого перебування в Інституті дійшла висновку, що М. Гурладі, мабуть, не буде працювати в Інституті, а завідувач відділу літератури Степан Васильович Щурат, очевидно, піде на пенсію. За наслідками роботи цієї комісії Інституту доручено підготувати характеристики на визначену групу працівників, які в минулому мали проблеми з органами влади (головний бухгалтер Олена Бордун, науковці Марія Вальо, Лідія Григорчук, Роман Кирчів, Володимир Савич, Уляна Єдлінська, Степан Трофимук, Григорій Нудьга), і ці науковці опинилися перед перспективою звільнення з Інституту.

Такі характеристики після докладного ознайомлення з колишніми проблемами цих працівників були виготовлені, затверджені директором і партійним бюро, і передані за призначенням. У кожній з цих характеристик зроблено висновок, що за діловими і політичними якостями ці особи, незважаючи на їхні колишні проблеми з владою, можуть працювати в Інституті (характеристику Г. А. Нудьги за збірником «Культурне життя в Україні» подаю у кінці статті. – Ф. С.).

Ця позиція дирекції і керівництва партійної організації дозволила зберегти названих працівників на їхніх посадах в Інституті, але, на жаль, ненадовго – приблизно на 1,5 – 2 роки.

Тут мушу додати, що у зв'язку з таким поворотом справи на ім'я керівника вище згаданої комісії ЦК була написана заява тодішнього вченого секретаря Інституту Сергія Ступницького, в якій стверджувалося, що в Інституті діє група націоналістів і очолює її Феодосій Стеблій. Її нам з тодішнім завгоспом Ярославом Михайловичем Лучком вдалося відчитати з кинуті в урну зі сміттям копії.

Восени 1971 р. обрано нове керівництво партійної організації Інституту. Очолив його Федір Неборячок і з його «благословення» більшість вище згаданих працівників у 1972 р. опинилася поза Інститутом (О. Бордун, М. Вальо, Л. Григорчук, Р. Кирчів, У. Єдлінська).

Щодо Г. Нудьги, то історія з його звільненням набула рис детективу і тривала понад півроку з виданням 5 наказів (3 – на звільнення, 2 – на поновлення). 1-й наказ – за вказівкою Президії АН. І лише 24 квітня 1973 р. появився наказ директора про звільнення Г. Нудьги за власним бажанням у зв'язку з виходом на пенсію.

А горезвісна М. Гурладі якби в нагороду за те, що стала призвідницею усунення з Інституту групи неугодних тогочасній владі поважних науковців незабаром після появи вакантної посади завідувача відділу літератури зайняла цю посаду на 2 роки (1973–1975), а після ліквідації у 1975 р. відділу літератури (в чому її найбільша заслуга) ще 15 років числилась на роботі у відділі філософії.

Факт ліквідації відділу літератури у 1975 р. можна, без сумніву, вважати наслідком своєрідної диверсії, спричиненої появою в його складі ставлениці тогочасної обласної партноменклатурної

мафії, яка, щоб самоутвердитись, не вартуючи нічого сама в науці, не гребувала нічим (доносами, наклепами, підбурюваннями, погрозами) і врешті-решт стала фактичною гробокопательницею цього відділу.

Але парадокс! – у 1990 р., коли вже остаточно вирішувалося питання про відправлення М. Гурладі на пенсію, вона прийшла до мене в дирекцію і зі сльозами на очах повідомила, що її батько, репресований у 30-х рр., нарешті реабілітований.

На закінчення хочу згадати свою, мабуть, останню зустріч з Григорієм Антоновичем Нудьгою в театрі у січні 1993 р. під час вшанування його 80-річчя. Під час мого привітання і короткої розмови він заявив: «Я високо ціную Вашу порядність і вдячний за Ваше намагання у складній ситуації початку 1970-х рр. захистити мене та моїх колег від атаки більшовицької мафії».

І ще одне: в моїх особистій бібліотеці є кілька книг – публікацій Григорія Антоновича, а одна із них – «Смійтеся на здоров'я» була подарована моєю дружиною – вчителькою СШ № 7 м. Львова першому космонавтові Юрію Гагаріну під час його зустрічі з колективом школи. Так що ця книга мала шанс побувати в космосі.

Характеристика співробітників Інституту суспільних наук АН УРСР у зв'язку з вимогою вищих партійних і державних інстанцій звільнити їх з роботи (10 грудня 1970 р.)

НУДЬГА Григорій – молодший науковий співробітник відділу української літератури.

Нудьга Григорій Антонович 1913 р. народження, українець, безпартійний, за соціальним походженням – із селян-бідняків. У 1938 р. закінчив філологічний факультет Київського університету. До 1941 р. працював старшим викладачем Полтавського педінституту, виступаючи водночас як дослідник фольклору і творів українських поетів (співупорядник збірника «Українська народна сатира і гумор», 1940 р. і упорядник, автор вступної статті та приміток збірника «Пісні і романси українських поетів», 1941 р.). В 1941-42 рр. Нудьга Г. А.

був у Радянській Армії командиром роти. В 1941 р. потрапив у полон. Вибравшись з табору військовополонених, працював дроворубом, а потім викладав діловодство у школі лісництва у с. Зінці на Полтавщині. У 1944 р. знову був мобілізований в Радянську Армію, але згодом відкликаний (на підставі персональної броні, – знаходиться у персональній справі, що зберігається в АН УРСР) і взятий на наукову роботу. До серпня 1945 р. працював в. о. старшого наукового співробітника Львівського філіалу Інституту літератури АН УРСР. В серпні 1945 р. був заарештований і по ст. 54-10, ч. II засуджений на 10 років позбавлення волі і виборчих прав на 3 роки.

Г. А. Нудьгу було звинувачено в тому, що він, проживаючи на окупованій території і працюючи в школі лісництва викривляв українську мову (користувався скрипниківським правописом), неправильно характеризував творчість Шевченка, казав, що в ній переважають національно-визвольні мотиви над соціальними), в полтавській окупаційній газеті надрукував етнографічний нарис «Вінок честі», в якому звів наклеп на радянську дійсність. Покарання відбував у таборах «Дальстрою». У 1951 р. був звільнений дотерміново. У 1954 р. рішенням Президії Верховної Ради з нього було знято судимість і позбавлення прав. У 1967 р. після повторного перегляду справи Нудьга Г. А. реабілітований (рішення президії Полтавського облсуду від 23 грудня 1967 р.). В 1956 р. захистив кандидатську дисертацію.

В Інституті суспільних наук АН УРСР Г. А. Нудьга працює з 1957 р. на посаді молодшого наукового співробітника відділу літератури. За час роботи в Інституті сумлінно виконував планові навантаження. Написав, зокрема, три великі планові монографії, дві з яких опубліковано («Пародія в українській літературі», К., 1961; «Українська балада», К., 1970), а третя обговорена і готується до друку («Українська революційна пісня»). Брав участь у написанні «Історії міст і сіл. Львівська область», написав п'ять підрозділів до колективної монографії «Торжество історичної справедливості». Підготував (у співавторстві) ХХХ том 50-томного видання творів І. Франка, опублікував кілька планових доповідей, брав участь у багатьох наукових сесіях і конференціях республіканського і всесоюзного значення.

Крім того, Нудьга Г. А. – автор і упорядник позапланових робіт, серед яких 18 окремих книжок і понад 150 статей. Усього за час роботи в Інституті Г. А. Нудьга опублікував близько 200 робіт, які присвячені дослідженню фольклору і літературного процесу на Україні як дожовтневого, так і радянського періоду.

Роботи Нудьги, опубліковані за час його перебування в Інституті, відзначаються правильною марксистсько-ленінською методологією, належним фаховим рівнем, науковістю. На увагу заслуговують зокрема, такі роботи, що вийшли окремими виданнями: Українська пісня серед народів світу, К., 1960; Пародія в українській літературі, К., 1961; Заповіт Т. Шевченка, К., 1962; Листування запорожців з турецьким султаном, К., 1963; Терень Масенко. Літературно-критичний нарис, К., 1965; Пісні революції. Львів, 1968; Українська балада, К., 1970, а також серія статей про українську пісню і думу за кордоном.

Роботи Г. Нудьги високо оцінені науковою громадськістю як у нас, так і в соціалістичних країнах (Польща, Болгарія, Чехословаччина).

Г. А. Нудьга є членом двох міжнародних товариств: «Інтернаціональне товариство по вивченню народної творчості» (організаційний центр у Берліні), «Міжнародне товариство по вивченню революційної і робітничої пісні» (центр у Будапешті).

Г. А. Нудьга поєднує наукову роботу з громадською роботою в Інституті. Був агітатором на виборчих дільницях, членом редколегії стінгазети, обирався членом місцевому, був проформом відділу, виступає з доповідями і лекціями перед робітниками, колгоспниками і інтелігенцією міста і області.

Г. А. Нудьга бере участь в громадській роботі поза інститутом – є членом обласного правління і головою фольклорно-етнографічної секції в Товаристві охорони пам'яток історії та культури, членом комісії (при облвиконкомі) по впровадженню нового побуту.

Г. А. Нудьга – член Спілки письменників України. За участь у Великій Вітчизняній війні нагороджений трьома медалями.

За своїми діловими і політичними якостями Г. А. Нудьга може бути використаний на науковій роботі в Інституті суспільних наук АН УРСР.